

Краю блаславёна дачка

Паэтычна спадчына Яўгенія Янішчыц — адна з самых яскравых і таленавітых старонак беларускай літаратуры апошніх трох XX стагоддзя. Я. Янішчыц увайшла ў гісторыю беларускай літаратуры як прадстаўніца пакалення 70-х гг. ХХ стагоддзя разам з Р. Баравіковай, Т. Бондар, В. Гардзеем, В. Коўтун, Н. Маціаш, А. Разанавым і многім іншымі. Паэтэса стварала сугучную яе творчым прынцыпам, унутраным патрабаваннем і ўяўленнем эстэтычную канцепцыю рэчаіснасці, у цэнтры якой — наш сучаснік, чалавек XX стагоддзя, вакол якога і ў якім канцептуюцца духоўна-маральныя, этычна-эстэтычныя і філософскія кантоўкі жыцця. Чалавек, людзі, паводле паэтычнай філасофіі Я. Янішчыц, — галоўная і найвышэйшая кантоўка наасць быцця.

Першы зборнік «Снежныя грамінцы», апублікаваны ў 1970 годзе, стаў заяўкай на тое, што ў літаратуру прыйшла таленавітая паэтэса са свежымі, незапіманымя тэмамі і ідэямі, народжанымі на палескай зямлі і гэтай зямлі. І гэта дало падставы крытыкам называць яе паэтэсай з Палесся ці ластаўкай беларускага Палесся. «Палеская» тэматаיקה і проблематыка становіцца візіткай паэзіі Яўгеніі Янішчыц. У першую частку, «вясковыя» творы выклікаюць адчуванне мастацкага адкрыцця: здаецца, у іх увасобілася самая размаітая палітра перажыванняў паэтэсы, што яны ствараліся на самым высокім напале творчага гарэння і што вясковыя вобразы загаварылі словамі самай чыстай, светлай, адноўленай паэзіі. За «палескай», вузка рэгіянальнай, сутнасцю творчага самавыяўлення паэтэсы — радавая памяць грамадзяніна, улюбленага ў свою зямлю і людзей гэтай зямлі. За вялікім пірагам «палескіх» вобразаў, часта з іх этнографічнай самабытнасцю, — гісторыя ўсяго беларускага народа.

Для мене прыкмета сапраўднага таленту ў жаданні звязацца да твораў пісьменніка зноў і зноў і пры гэтым кожны раз знаходзіць у іх штосяці новае, раней не заўважанае ці проста прыхаванае за многімі падтэкстамі... Як гэта здараецца з творамі Яўгеніі Янішчыц. Мне думаецца, што асаблівая сіла прыцягнення яе паэзіі — у лірyczнай глыбіні яе мастакоўскага светабачання. Непаўторнасць янішчыцкага лірызму — у асацыятыўнай гнуткасці паэтычнага вобраза, у меладычнай танальнасці выказанага слова, у непадробным надрыве эмоцый, у драматызме пачуцця, што крае самая балочная струны душы. Лірыка кахання Яўгеніі Янішчыц — гэта трагічная гісторыя жаночай душы. Вы не зарадваліся пытаннем, чаму ўзгадваюцца радкі менавіта Яўгеніі Янішчыц, калі душа пакутуе ад безадказнага кахання, калі паташае ў акінне слёз непаразумення, калі пазнае горыч расчаравання? Упэўнена — таму, што ў паэзіі Янішчыц знаходзіцца ключ да сковішча генетычнай памяці пра неіспасліве каханне, пра неіспасліве жаночы лёс. Гэта памяць беларускі, якая заснала на працягу многіх стагоддзяў шмат гора і мала радасці ў каханні. У інтынснай лірыцы Янішчыц гаворыць з чытчаком на мове болю, пакут, а яе лірyczная герайня паўстает ў непрыхаванай аголенасці спакутаванай душы. Усё створанае Я. Янішчыц здолна ад感人цца чалавека светлай духоўнай энергіяй, заклікаючы да ўдумлі-

вага стаўлення да самага вялікага дара — жыцця.

Яўгенія Янішчыц — гэта паэтэса з нязменнай прааго крыла. Краю блаславёна дачка, яна прымала нас песні падбеларуску. Паэтэса з боскім дарам, яна «у вольным слове ўваскрасіла» быт і быцці беларусаў праз паэтычную роднага Палесся. Народжаныя святлом сонца і выпышней неба ліричныя талент Яўгеніі Янішчыц выступіў у беларускай паэзіі ўвасаблівым высакароднасці, чыстага сумлення, пічрай адкрытасці і даверу, высокіх ідэалаў і авбостранай маральтай патрабаванасці. Струны яе душы слявалі паміж скрухай і святылом. Ей дадзены быў лёс — «затрыманца на ўзлёце сонца», застыць для ўсіх нас у «загадковым палёце» з неба да зямлі. У Янішчыц ёсьць вершы, якія многімі крытыкамі ацінваліся як прадоказанне будучага лёсу, як інтуітўнае адчуванне трагічнага сходу.

Трапітка, балочная, аголеная, як нерв, лірыка Янішчыц сягае ў самыя патаемныя куточкі душы чытача, вібрыруе, як струна.

У яе жыцці былі перыядытворчага ўзлёту, славы і ўсеагульнага прызнання, а таксама час расчараванняў, беспрытульнасці, пляжкага і маруднага ачунівания пасля аварыі ў Марілёве ў лютым 1976 года, калі Яўгенія Янішчыц атрымала мноства пераломаў і была на некалькі месцы пракавана да балычнага ложка. Паэтэса так і не адолела душэўной болі і пакуты цела... Я. Янішчыц не стала 25 лістапада 1988 года, праз пяць дзён ад дня нараджэння, — ёй споўнілася толькі 40 год.

Гісторыя літаратуры ведае пяцімала прыкладаў таго, як паэты пакідалі жыццё маладымя, у росквіце свайго мастацкага таленту. Узімка пытанне: чым абумоўлена падобная трагічная тэндэнцыя ў лёсах пісьменнікаў?

...ад Янішчыц — А. Пысіну, 1980 г.

Шырая, акрыленая, натхнёная, яна стварала такія лірyczныя творы-песні, якія сваім глыбокім зместам і краепочным душу меладызмам узрупіваюць і сёняні. Яўгенія Янішчыц падкупляе чыстніёй, адкрытасцю, непасрэднасцю, за якімі — звышпранікнёнасцю ва ўсе з'явы быцця. У адным вершы ёсьць такі радок: «І думаю, чому мне так прасторна?» «Прасторна» — для Янішчыц гэта не толькі каардынаты існавання ў фізічным свеце, гэта камертон творчага гарэння, выпінія паэтычнага ўзлёту думкі. Нягледзячы на тое, што ў радках яе вершаў мы адчуем і пакуты, боль душы, горыч і смутак, ўсё ж у яе творах праўмліруе пічрай і пігодрай сардечнасць, нязмушанасць, адкрытая пульсуючая думка пра час і сябе. Нават рэдкія прамоўніцкія інтэнцыі напаўняюцца непадманнай пачуццёвасцю. Нечакана проста пісаліся вершы пра вечнае, вяліке, значнае... Чысція, дабрыя, мудрасць — важныя катэгорыі жыцця, якія лірyczная герайня адкрыла для сябе ў якасці кодаў уласнага існавання.

Чаму маладая жанчына 40 гадоў, таленавітая паэтэса выбрала смерць? Драматычным сыходам з жыцця ў асобе Янішчыц кіравала авбостраная ранімасць наўтуры, якой ужо цяжка змагацца з супярэчлівай рэчаіснасцю; ці фізічныя і пісіхалагічныя траўмы выклікалі глыбокую дэпресію, выпікам якой стаў акт самагубства; ці немагчымасць захоўваць адтымістичныя акорды паэтычнага слова ў песімістична-авбостранай прасторы ўласнага існавання, у якім была адзінота, неразуменне... Мне думаецца, што сапраўднай, непапраўнай трагедый у лёсе паэтэсы і проста жанчыны, безумоўна, становіцца адчуванне адварванасці ад жыцця: асоба існуе ў замкнёной прасторы сам-насам, і ёй цяжка пераадолець комплексы, перажыванні, трывогі. Ёй, чыя раздвоеная свядомасць не дазваляла выйсці за межы «замураванага пакоя», не бачыцца выхаду з гэтым адзіноты душы, спакутаванай і змярцвелай, змарнелай ад марных пошукаў цеплыні і жаночага пічасця. Але ці ў смерці выхад?

знаходкі, патлумачыць цікавыя факты з біяграфіі паэтэсы. Безумоўна, у кнігах чытач убачыць і фотаздымкі Яўгеніі Янішчыц, як індывідуалыныя, так і колектыўныя, у розных абставінах за розныя гады.

На працягу бягучага года група займалася зборам магістраўляў для выдання. Ужо сёня можна сцвярджаць, што аматары творчасці Я. Янішчыц змогуць пазнаёміцца з тымі вершамі, якія ніколі не публікаваліся, даведацца і пра талент як перакладчыка, крытыка, адчуць подых часу праз інтэрв'ю і лісты. Упершыню будуть пададзены артыкулы, рэцензіі, выступленіі, пераклады, інтэрв'ю, лісты. Вялікая колькасць аўтографаў з вершамі захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, значную колькасць аўтографаў прадстаўвіў сын паэтэзы Андрэй. Варыянты твораў будуть падаваны на каментарыях. Усё гэта дапаможа раскрыць постаць паэтэзы піш-пішуванаму: радавод, хроніка жыцця і творчасці, летапіс друку, успаміны пра Я. Янішчыц, якія добра ведалі паэтэсу, — і ўсё гэта будзе ўведзена ў 2-і том Збору твораў. Сабрана калі 50 вершаў-прысвячэнняў Яўгеніі Янішчыц, якія таксама будуть зменшаны ў адным з тамоў (і гэта работа працягваецца). Складзены летапіс надрукаваных твораў паэтэзы, асона будучы пададзены ў летапіс артыкулы, рэцензіі, прысвечаныя жыццю і творчасці Я. Янішчыц. Я відаць з апрағаванага за 1963 — 2013 гг. летапісу друку, на працягу апошніх 25 гадоў асаблівы ўспілес публіканый пра паэтэзу прыпадае на юбілейныя даты, і па-добрачу ўражвае тое, што ў розных пісьменніцкіх выданнях у сувязі з рознымі датамі і падзеямі ніярдка сустракаюцца на старонках беларускага друку вершы Янішчыц. Гэта гаворыць пра тое, што творчасць паэтэзы запатрабавана, да яе твору звязацца і праз дзесяцігоддзі. Ужо складзена хроніка жыцця і творчасці, куды ўносіцца істотныя падзеі з біяграфіі паэтэзы, так і «дробныя», кіпілту творчай сустрэчы ці вечарыны, на якой Янішчыц чытала свае вершы. Больш того — намі ўстаноўлены дакладныя даты і выпраўлены памылковы ў апублікаваных афіцыйных звестках уніцылітадзеях, розных даведніках, навуковых даследаваніях. Усё разам дапаможа паглядзець на жыццё паэтэзы з розных ракурсаў, а даследыкам — дапаўніць аўктыўную апэніку яе творчасці.

Юбілейныя даты актыўізуюць і выдаюць. Пасля смерці паэтэзы апублікаваны кнігі: «Выбранае: Вершы», «Твоему прысьствіе: Стихи» (на балгарскай мове), «Пачынаеца» ўсё з любві... Вершы, пісціўка монаспектакль, прысвечаны жыццю і творчасці паэтэзы.

Пасля смерці паэтэзы Савет Міністэрства БССР прыняў пастаўнаву «Аб увекавечненні памяці Я. Янішчыц». Саюз пісьменнікаў і Дзяржкамдрук БССР збираліся выпустіць збор твораў паэтэзы. Аднак да сёняшніга дня збору твораў чытач так і не дачакаўся. Са згоды і з падтрымкай сінапа паэтэзы Андрэя Янішчыца распачалі гэту спраўу ў 2013 годзе Т. Аўсянікава і аўтар гэтых радкоў (камітэтары набору У. Трафімэн). У аснове працы — акаадэмічны падыход да падрыхтоўкі Збору твораў, у якім прадугледжваецца каментарый да прадстаўленых у тамах твораў пісьменніка. У кожным томе будзе зменшаны ўступы артыкул, які падсумуе праведзеную працу, адзначыць новыя

карэстатаочыся магчымасцю звязацца да знаёмых, сяброў, калег Я. Янішчыц праз газету, якія раз просім даслаць копіі лістоў, паштовак, дарчых падпісай на адрас: 220072, г. Мінск, вул. Сурганава, 1/2, Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы, Калядка С. У. Мы абавязкова ўключыць дасланыя матэрыялы ў выдачне, якое, спадзяёмся, стане дапінай памяці таленавітай паэтэзы, вартай такога літаратурнага помніка, як Збор твораў Яўгеніі Янішчыц.

Святлана КАЛЯДКА